COMUNA DOROBANȚI

Denumiri: *Irathws* (1418), *Kis Iratos* (1787), *Kisiratos, Iratoșul Mic, Dorobanți.*

Coordonate geografice: Dorobanți este o comună în județul Arad, Crișana, România, formată numai din satul de reședință cu același nume. Comuna s-a înființat în anul 2004 prin desprinderea de orașul Curtici.

Istoric

În hotarul comunei Dorobanți arheologii au găsit obiecte neolitice și vase dacice, care se păstrează la punctul muzeistic, deschis în 1969, la căminul cultural vechi, precum și denari romani bătuți în timpul împăratului Traian. Au fost descoperite mai multe monede din antichitate.

Kasa Antal a identificat, în Dorobanți, o **necropolă sarmatică** în incinta C.A.P.-ului din localitate, în care profesa ca medic veterinar. A descoperit și un mormânt din epoca cuprului, precum și o importantă așezare, ce datează din epoca bronzului. Un topor de cupru a fost dezvelit în comuna Dorobanți, lângă un schelet uman, prin efortul medicului veterinar Kasa Antal, în incinta C.A.P.-ului, în 1960, cu ocazia săpării unei gropi pentru siloz. Dar până în prezent nu a fost publicat niciun desen, nu au fost specificate dimensiunile și nu există nicio descriere a piesei. În 1961, în același loc au fost descoperite 3 morminte de inhumație sarmatice. Atât toporul de cupru, cât și inventarul necropolei sarmatice, au fost expuse într-o cameră a C.A.P.-ului. O necropolă gepidă în Dorobanți atestă prezența acestui grup de migratori în zonă, în sec. V-VI.

Cu ocazia sondajului efectuat, în anul 1970, în grădina lui Ștefan Almásy din vatra satului Dorobanți s-a dezvelit un bordei, care conținea o râșniță și fragmente ceramice de oale și căldărușe din secolele XI-XII.

Prima atestare documentară: 1418.

Sondajul efectuat de muzeografii arădeni, în 1970, în grădina lui Ștefan Almași din Dorobanți, a scos la iveală un bordei care conținea o râșniță, fragmente ceramice de oale și căldărușe din sec. XI-XII.

Memoria colectiva plaseaza vechea vatra a satului la sud actualei de drenaj moderne, in locul numit " *Falu-duloje*". Astfel. la 1552 când Aradul și Nădlacul sunt ocupate de turci, este menționată și localitatea *Iratoș,* cu o populație de 113 familii, fiind catalogată a 4-a localitate ca mărime din județ. Din păcate îndelungatele lupte împotriva turcilor cotropitor au dus la distrugerea localității, astfel încât în secolul al XVII-lea, localitatea dispare.În conscripția din 1722, efectuată de autoritățile habsburgice, localitatea figurează ca pustă nepopulată (*praedium*).

În primele decenii ale secolului al XIX-lea localitatea este din nou colonizată, în anul 1785 fiind menționate 4 familii care locuiesc în *Iratoș*.

Toponimul *Kis Iratos* care presupune, firesc, existenta localității *Nagy Iratos,* apare pentru prima oara în 1787, cand desemna un sălaș care număra doar trei case.Făcând parte din marele domeniu cameral (*aerarium*) și dispunând de teren agricol fertil și ferit de inundații, la începutul secolului al XIX-lea, așezarea este repopulată prin colonizare.

Intre anii 1828 și 1848, moșierul Szalbek cumparase de la Erariu întreaga suprafața domenială a Dorobanțiului. În 1819, în Dorobanți, autoritățile habsburgice au colonizat populație maghiară din zona Cenadului și din partea de nord-est a Ungariei. În anul 1819 zeci de coloniști cultivatori de tutun se stabilesc aici.

În veacul al XIX-lea, Iratoșul Mic avea notariat, poștă, telefoane, oficiu de stare civilă, de filiala unei cooperative de credit și o moară comunală, până în anul 1918, aparținând din punct de vedere administrativ comitatului Cenad. Suprafața comunei era, în anul 1900, de 3840 iugare cadastrale, cu ceva mai mică decât cea a comunei Sânmartin. La sfârșitul

secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea localitatea are o dezvoltare economică foarte puternică. Ea devine una din cele mai mari comune, pe teritoriul căreia există doar o singură proprietate mare, cea a lui Bela Jakabffi, care avea 561 iugăre de pământ.

Dupa trasarea frontierei româno-ungare, devenind comună mică, a aparținut de plasa administrativă Pecica, până în anul 1949.

În perioada interbelică, Dorobanțiul a cunoscut o perioadă de dezvoltare economică continuă, având statut de comună separată, aparținând județului Arad. În timpul rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941, legionarii au atacat cu focuri de armă dar nu au putut ocupa postul de jandarmi din Dorobanți. În 13 septembrie 1944, în contextul celui de-al doilea război mondial, două divizii hortyste au ocupat mai multe localități, printre care și Dorobanți, ducând lupte grelke cu trupele române care apărau Aradul.

Intre 1969-1989 comuna, anexată din punct de vedere administrativ orașului Curtici, și-a pierdut instituțiile administrative. După anul 1989, in noul context politic, fosta Cooperativă Agricolă de Producție s-a transformat în asociația Agrodor, dispunând de o seră încălzită cu apă termală.

Monumente istorice:

Biserica romano-catolică din Dorobanți (începutul sec. XIX).

Bustul lui Godó Mihály, realizat de sculptorul arădean Kocsis Rudolf, în anul 2009, amplasat în curtea bisericii romano-catolice. Pe peretele **casei natale al lui Godó Mihály** a fost aşezată o placă comemorativă.

Monumentul eroilor căzuți în cel de-al doilea Război Mondial (1984).

Biserica

Majoritatea covârșitoare a populației localității Dorobanți a aparținut, din Evul Mediu până astăzi, bisericii catolice, fiind de etnie maghiară.

Actuala **biserică romano-catolică** din Dorobanți a fost construită în stil baroc, în jurul anului 1803.

Evoluția demografică:

1828- 125 familii de jeleri; 1851- 259 locuitori; 1869- 1988 persoane; 1880- 1870 suflete; 1890-2 174 locuitori; 1900 – 2372 persoane; 1910-2210 suflete; 1922-2482 locuitori; 1930- 2452 persoane; 2011- 1635 locuitori.

Conform recensământului din 2011, structura etnică a localității Dorobanți este următoarea: 89,3% maghiari, 8,59% români și 1,27% nu și-au declarat naționalitatea. Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt romano-catolici (87,34%), dar există și minorități de ortodocși (8,32%) și reformați (1,35%). Pentru 1,96% din populație, nu este cunoscută apartenența confesională.

Învăţământul

În anul 1841 s-a înfiinţat, în cadrul bisericii catolice, şcoala primară cu patru clase. În 1903 a fost construită şcoala de stat, cu predare în limba maghiară, în care, după 1919, limba de predare a devenit limba română. În 1945 au revenit la învăţământul cu predare de limba maternă, maghiară. Actualmente, în comuna Dorobanți, pe Strada Principală, nr. 411, funcționează *Școala Gimnazială ”Pater Godó Mihály”,* având două clădiri, cu câte un rând de clase, cu predare în limba maghiară. De școală aparține o grădiniță cu program prelungit.

Personalități

Dr. Kasa Antal (1919-1991) – medic veterinar la CAP. din Dorobanți şi pasionat de arheologie**.** Se numără printre cei mai importanți colecționari de antichități din județul Arad, salvând numeroase piese arheologice din Dorobanți și Iratoșul Mic. A deschis uin mic punct muzeistic, găzduit în incinta fostului C.A.P.

Economie

În prima jumătate a veacului al XIX-lea, țăranii maghiari colonizați în Dorobanți se ocupau cu cultivarea tutunului.

La cumpăna dintre secolele XIX și XX, Dorobanțiul era o așezare în plină dezvoltare, care avea un domeniu organizat de 561 iugăre cadastrale, cel al lui Iakabffy Bela, domeniu înzestrat cu mașini agricole moderne, lucrat de 26 de angajați permanenți, dispunând de o crescătorie de vite cu 80 de capete și 450 capete porci. Alături de acest domeniu, în localitatea Dorobanți predomina mica proprietate țărănească. În localitate s-au stabilit și meseriași și comercianți, în diverse meserii. În perioada interbelică, gospodăriile țărănești s-au consolidat, ca urmare a reformei agrare din 1921, fiind favorizate și de piața arădeană din apropiere. S-au cultivat cereale, plante industriale, grădinăritul dar un loc aparte l-a ocupat pomicultura. În perioada regimului comunist, sera din Dorobanți acoperea o suprafață de 7 hectare, producând legume proaspete.

Pepiniera pomicolă Sarusi din Dorobanți a fost înființată în anul 1995. În Dorobanți producerea de puieți de pomi fructiferi este o tradiție care vine din veacul al XVIII-lea.

În comuna Dorobanți funcționează mai multe fundații caritabile, care vin în sprijinul copiilor cu probleme și al vârstnicilor: *Serviciul de Ajutor Maltez, Fundația Irkater* și *Centrul de copii Pio Atya*.

Folclor, tradiţii, obiceiuri

Maghiarii din Dorobanți pun un mare accent pe păstrarea tradițiilor populare. ”*Titera*” a devenit brandul localității Dorobanți. Titera este un instrument muzical care, în trecut, nu a lipsit din nici o casă, iar din 2008 a început o mișcare de revigorare a mișcării de titeră. Formaţia de Titeră „Rónaságí” a devenit celebră şi peste graniţele ţării. În fiecare an, în luna august, la Dorobanţi este organizată cea mai mare tabără de muzică populară maghiară din Bazinul Carpatin.

Un rol important în menținerea tradițiilor culturale ale comunității maghiare din Dorobanți îl joacă *Asociația Culturală Pro-Ki-Dor*, înființată în anul 2002. Scopul declarat al asociaţiei este sprijinirea materială-morală a activităţilor culturale-educaţionale din Dorobanţi, încurajarea vieţii culturale a populaţiei, sprijinirea sportului, educaţiei în limba maghiară şi păstrarea tradiţiilor.

Turism

Biserica romano-catolică din Dorobanți este un obiectiv care atrage turiștii din Ungaria**.**

La început**,** izvoarele termale au fost utilizate în scop agricol**,** apa termală încălzind serele. La începutul anilor *80 au fost forate trei puțuri, la o adâncime de 1200 de metri, de unde curge apă termală de peste 60◦ celsius. La sfârșitul anilor *80 s-au construit trei bazine pentru ștrandul din Dorobanți. Actualmente, Ștrandul **Grădina termală,** cu o suprafață de 1,5 hectare**,** cu apă geotermală, inaugurat în 1990, oferă turiştilor din România şi alte ţări, un bazin pentru tratament, un bazin pentru copii și un bazin pentru înnotat și relaxare.

Casa Muzeu, înființată de dr. Bela Almasi, într-o casă țărănească din Dorobanți, datând din secolul XIX, prezintă viața arhaică în satul unguresc. Culegerea exponatelor a început în anii 1950, prin eforturile lui Kasa Antal.

Bibliografie:

Blăjan Mihai, Dörner Egon, *Probleme de demografie istorică pe baza studiului căldărușelor de lut (sec. XI-XIII), descoperite pe teritoriul județului Arad,* în ”Ziridava”, nr. X, Arad, 1978.

Kovách, Geza, *Kisiratos/Dorobanți,* Arad, 2004.

Mihalca Alexandru, Crăciun Avram, Chiper Gheorghe, *Aspecte din istoria agrară a județului Arad,* Partea I-a, Arad, 1995.

Sava, Victor, *Restituiri arheologice. Un topor de cupru din colecția lui Kasa Antal (Dorobanți, jud. Arad),* în ”Banatica”, nr. 20/1, Reșița, 2010, pp. 129-141.

Toacsen, Mihail, Glück Eugen, Palcu Simion**,** *Meleaguri arădene. Ghid turistic*, Arad, 1972.

www.dorobanti.kisiratos.eu//

dr. Sorin Bulboacă